

Kristīne LEVĀNE-PETROVA

Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts

CIEŠAMĀS KĀRTAS PERFEKTA FORMAS UN TO LIETOJUMS LATVIEŠU VALODĀ

The passive voice perfect tense forms and their distribution in Latvian

Anotācija. Rakstā ir analizētas ciešamās kārtas perfekta formas, to izplatība un lietojums latviešu valodā. Pētījums ir veikts “Līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas korpusā” (LVK2018), “Latviešu valodas runas korpusā” (LaRko) un “Latviešu valodas runas atpazīšanas korpusā”.

Palīgdarbības vārds *tikt* (vienkāršie laiki) un palīgdarbības vārds *būt* (saliktie laiki) kopā ar pagātnes ciešamās kārtas divdabi veido ciešamās kārtas formas latviešu valodā, tomēr latviešu valodā ir iespējamās arī pasīva konstrukcijas ar diviem vai pat trim palīgdarbības vārdiem, kas izsaka statistiskās un dinamiskās pasīva formas, tomēr latviešu valodniecībā tiek pausts uzskats, ka šādas pasīva formas (*ir ticis darīts, ir bijis darīts*) netiek lietotas regulāri un sistemātiski latviešu valodā.

Tādējādi raksta pirmajā daļā aplūkots, cik izplatītas un lietotas ir dinamiskā pasīva perfekta formas, savukārt raksta otrajā daļā aplūkota statistiskā pasīva perfekta formu izplatība un lietojums latviešu valodā (LVK2018). Lai iegūtu pilnīgāku ainu par ciešamās kārtas perfekta formu izplatību latviešu valodā, raksta trešajā daļā aplūkota to izplatība un lietojums runas datos (LaRko) un “Latviešu valodas runas atpazīšanas korpusā”.

Atslēgvārdi: latviešu valoda; morfoloģija; ciešamā kārtā; perfekts; dinamiskais pasīvs; statistiskais pasīvs; ciešamās kārtas pagātnes divdabis; evidencialitāte; valodas korpus.

Abstract. This paper deals with the passive voice perfect tense forms and their distribution in Latvian. The data is analysed in the Balanced Corpus of Modern Latvian (LVK2018), Latvian Speech Corpus (LaRko), and Latvian Speech Recognition Corpus.

The auxiliary *tikt* ‘to get’ (indefinite tenses) and the auxiliary *būt* ‘to be’ (perfect tenses) in combination with the past passive participle constitute the passive forms in Latvian. However, the passive constructions with two auxiliaries and even with three auxiliaries for the passive forms of the Latvian debitive are also possible and used in Latvian. All aforementioned passive constructions express stative and dynamic perfect forms. Besides, the auxiliary (usually in the third person in the present tense) may be omitted from the predicate.

Usually these kinds of passive perfect form variations are not reflected by the Latvian grammars; however, the paradigms of such passive forms are morphologically possible. Therefore, this paper analyses the stative and dynamic passive perfect form distribution in Latvian in the empirical data.

Keywords: Latvian; morphology; passive voice; perfect; dynamic passive; static passive; past passive participle; evidentiality; language corpus.

Ievads

Latviešu valodā ciešamās kārtas vienkāršo laiku formas tiek veidotas no palīgdarbības vārda *tikt* (arī *tapt* un *kļūt*) kopā ar pagātnes ciešamās kārtas divdabi (-*ts(-a)*) un šīm formām ir raksturīga procesa nozīme. Šīs ciešamās kārtas formas tiek arī dēvētas par dinamisko pasīvu. Savukārt ciešamās kārtas salikto laiku formas tiek veidotas no palīgdarbības vārda *būt* kopā ar pagātnes ciešamās kārtas divdabi (-*ts(-a)*) un šīm formām ir raksturīga stāvokļa un vienlaikus rezultatīva nozīme. Šīs ciešamās kārtas formas arī tiek dēvētas par statisko pasīvu (Holvoet 2001, 163–166; Kalnača 2013, 505; MLLVG, 552, 553; Nītiņa 2001, 81).

Latviešu valodā ir iespējamās arī pasīva konstrukcijas ar diviem (sk. 2. tabulas Dinamiskā un statiskā pasīva īstenības, atstāstījuma un vēlējuma izteiksmi) vai pat trim (sk. 2. tabulas Dinamiskā un statiskā pasīva vajadzības izteiksmi) palīgdarbības vārdiem, kas izsaka statiskās un dinamiskās pasīva formas, tomēr šādas pasīva formas (*ir ticis darīts*, *ir bijis darīts*) netiek lietotas regulāri un sistemātiski latviešu valodā (Kalnača 2013, 505; Kalnača, Lokmane 2015, 143; Paegle 2003, 101).

1. tabula. Darbības vārdu statiskā un dinamiskā pasīva perfekta laika un izteiksmju formas

	Dinamiskais pasīvs <i>būt + tikt + -ts(-a)</i>	Statiskais pasīvs <i>būt + būt + -ts(-a)</i>
Īstenības izteiksme	<i>Grāmata ir tikusi lasīta.</i>	<i>Grāmata ir bijusi lasīta.</i>
	<i>Grāmata bija tikusi lasīta.</i>	<i>Grāmata bija bijusi lasīta.</i>
	<i>Grāmata būs tikusi lasīta.</i>	<i>Grāmata būs bijusi lasīta.</i>
Atstāstījuma izteiksme	<i>Grāmata esot tikusi lasīta.</i>	<i>Grāmata esot bijusi lasīta.</i>
Vēlējuma izteiksme	<i>Grāmata būtu tikusi lasīta.</i>	<i>Grāmata būtu bijusi lasīta.</i>
Vajadzības izteiksme	<i>Grāmatai ir jābūt tikušai lasītai.</i>	<i>Grāmatai ir jābūt bijušai lasītai.</i>

Lai pārbaudītu šo apgalvojumu empīriskajos datos, rakstā tiks analizētas ciešamās kārtas salikto laiku formas, to lietojums un izplatība latviešu valodā “Līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas korpusā” (LVK2018), kā arī “Latviešu valodas runas korpusā” (LaRko) un “Latviešu valodas runas atpazīšanas korpusā”. Raksta pirmajā daļā aplūkots, cik izplatītas un lietotas ir dinamiskā pasīva salikto laiku formas, bet raksta otrajā daļā aplūkota adjektivācija un statistiskā pasīva salikto laiku formu izplatība un lietojums tekstu korpusā LVK2018. Šajā rakstā par statistiskā pasīva konstrukcijām uzskatāmas tādas, kurām izteicējā ir ciešamās kārtas pagātnes divdabīs. Secinājumos aplūkota pasīva salikto laiku formu izplatība un lietojums runas datos.

Pētījumā izmantotais tekstu korpus LVK2018 ir aptuveni 10 miljonu vārdlietojumu liels, vispārīgs korpus, kas sastāv no dažādu žanru tekstiem (periodikas (60%), daiļliteratūras (20%), zinātniskiem tekstiem (10%), normatīvajiem aktiem (8%) un Saeimas stenogrammām (2%)). LVK2018 ir automātiski morfoloģiski marķēts, un tam pievienoti metadati. (Levāne-Petrova 2012; 2019) Runas korpusā “LaRko” (aptuveni 8 stundas audio datu) un “Latviešu valodas runas atpazīšanas korpusā” (aptuveni 100 stundu audio datu) (Pinnis et al. 2014) atbilstošās proporcijās ir iekļauti plašsaziņas līdzekļos izskanējušo raidījumu, kā arī Latvijas Republikas Saeimas sēžu audioieraksti un to atšifrējumi ortogrāfiskajā transkripcijā; katram runas korpusa failam ir pievienoti metadati. “Latviešu valodas runas atpazīšanas korpus” nav publiski pieejams.

1. Ciešamās kārtas salikto laiku formu raksturojums gramatikās

Latviešu valodas gramatikās ciešamās kārtas salikto laiku formas atspoguļotas netiek, izņemot īsus pieminējumus vai piemērus. Pēdējā “Latviešu valodas gramatikā” (2013) ir minēts, ka “latviešu valodas gramatikā parasti šādas ciešamās kārtas salikto laiku formu variācijas neatspoguļo, izņemot MLLVG norādi, ka t. s. pasīva vienkāršo laiku formām ar *tikt* ir raksturīga procesa nozīme, savukārt salikto laiku formām ar *būt* – stāvokļa un vienlaikus rezultatīva nozīme. Latviešu valodas piemēri liecina, ka ciešamās kārtas salikto laiku formu lietojums ar vairākiem palīgdarbības vārdiem līdzinās daudzās valodās izplatītajam dinamiska un statistiska pasīva šķīrumam, kā arī saistās ar perfekta formu daudznozīmīgumu” (Kalnača 2013, 505). Valodniece Dz. Paegle raksta, ka “ciešamajā kārtā ir arī garāka forma – *es esmu ticis saukts*. Tomēr tagad to lieto samērā reti, jo ciešamās kārtas nozīme īsākā formā ir jau izteikta, un konstrukcija ar *ticis* papildu gramatisko nozīmi nesniedz” (Paegle 2003, 101). MLLVG, raksturojot pasīva konstrukcijas un minot, ka “pagātnes 3. pers. vai bezpersonas konstrukcijā palīgverbs *būt* var tikt izlaists”, piemērs ir minēts ciešamās kārtas salikto laiku formā *jau*

daudzreiz *ticis atgādināts maksāšanas termiņš*” (MLLVG, 553), tomēr pašas ciešamās kārtas salikto laiku formas aplūkotas netiek. Aksels Holvūts plašāk analizē ciešamās kārtas salikto laiku formas, aplūkojot dinamisko un statisko pasīvu (Holvoet 2001, 163–166).

Pētnieki, kas, aplūkojuši šādas formas latviešu valodā, ir secinājuši, ka “ciešamās kārtas formas, kuru lietošanā izmantoti divi un trīs palīgdarbības vārdi, praktiskā lietojumā nav ļoti bieži sastopamas” (Ivulāne 2015, 100; Kalnača, Lokmane 2015, 143), tāpēc korpusā balstīts pētījums par ciešamās kārtas salikto laiku formu izplatību un lietojumu latviešu valodā ir īpaši svarīgs.

2. Dinamiskā pasīva salikto laiku formas

Lai analizētu, cik un kādas dinamiskā pasīva salikto laiku formas tiek lietotas latviešu valodā, LVK2018 tika meklētas visas darbības vārdu dinamiskā pasīva salikto laiku formas visās izteiksmēs, laikos, personās, dzimtēs un skaitļos (sk. 1. tabulas sleju Dinamiskais pasīvs). Lai korpusā atrastu iespējami visas šādas formas, tajā tika meklēts dažādos veidos, piemēram, pēc konkrētiem atslēgvārdiem (*ir ticis, ir bijis*), pēc morfoloģiskā marķējuma un regulārajām izteiksmēm (*palīgverbs būt + palīgverbs tikt + ciešamās kārtas pagātnē divdabī*) u. c. Ar šādiem vaicājumiem tiek atrastas arī nolieguma formas, izteikumi ar paplašinātajiem starp salikta izteicēja daļām u. c. analizējamās konstrukcijas. LVK2018 ir automātiski morfoloģiski marķēts, tāpēc tajā var būt kāda nepareizi marķēta vārdforma (Paikens 2007; Paikens et al. 2012; Paikens 2016), un, izmantojot iepriekš minētos meklēšanas veidus korpusā, kāda šajā pētījumā analizējamā forma varēja netikt atrasta.

2.1. Darbības vārdu dinamiskā pasīva īstenības izteiksmes formas

Analizējot korpusa datus, tika konstatēts, ka tajā ir atrodamas īstenības izteiksmes vienskaitļa un daudzskaitļa saliktās tagadnes 1. personas formas un īstenības izteiksmes vienskaitļa un daudzskaitļa 3. personas saliktās tagadnes un pagātnes formas. Visas pārējās morfoloģiski iespējamās dinamiskā pasīva salikto laiku formas korpusā atrastas netika.

Korpusā tika atrasti tikai divi izteikumi īstenības izteiksmes vienskaitļa saliktās tagadnes 1. personā gan vīriešu (1), gan arī sieviešu dzimtē (2) un viens izteikums dauzskaitļa 1. personā (3):

- (1) *Vienmēr esmu ticis ar kādu salīdzināts...*
- (2) *...sajūta, ka esmu tikusi izvarota...*
- (3) *Mēs ar Imantu nekad neesam tikuši atraidīti...*

Divi analizējamie izteikumi (2), (3) ir fiksēti daiļliteratūras tekstos, savukārt viens (1) – periodikā kāda Latvijā populāra žurnāla rakstā.

Korpusā tika atrasts 135 izteikumi īstenības izteiksmes vienskaitļa saliktās tagadnes 3. personā gan vīriešu (4), (5), (6), (7), gan arī sieviešu dzimtē (8), (9), (10):

- (4) ...mīlestības īstums allaž **ir ticis apliecināts** ar asinīm...
- (5) ...pirms tam ilgu laiku upuris **ir ticis apcelts** un **apsaukāts**...
- (6) ...lai gan par to attīstītājs **ir ticis iepriekš rakstiski informēts**...
- (7) Tomēr nekad **nav ticis dots** skaidrs apgalvojums, ka...

- (8) ...ekspertīze apliecināja, ka meitene **ir tikusi sazāļota**...
- (9) ...tad sabiedrība **ir tikusi apzināti mulžota**.
- (10) ...taču projekta īstenošana **ir tikusi vairākkārt aizkavēta**.

No analizētajiem izteikumiem ir redzams, ka saliktais izteicējs parasti atrodas teikuma beigās (10), (11) vai salikta teikuma daļas beigās (3), bet var atrasties arī pirms teikuma priekšmeta (7). Iespējami arī teikuma paplašinātāji starp salikta izteicēja daļām (6), (9), gan aiz tā (4).

Tika arī atrasts daudz izteikumu abu dzimšu nolieguma formā (7), (11), (12):

- (11) Līdz šim neviens eksāmens **nav ticis atcelts**.
- (12) Apsūdzētie uzskata, ka nekāda vardarbība **nav tikusi piemērota**.

Noliegums var tikt izteikts arī ar formu *neticis*, tomēr ierastāk noliegumā ir lietot *nav ticis* (Holvoet 2001, 120), ko arī apliecina korpusa dati, jo ar nolieguma formu *neticis* ir atrasts tikai viens izteikums (13), turklāt forma *neticis* arī norāda uz atstāstījuma izteiksmi (13) (sk. tālāk rakstā par izteikumiem ar izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*).

- (13) ...viņš *nav noturējies* sektorā, un *tas neticis ieskaitīts*.

Latviešu valodā ciešamās kārtas formas var tikt veidotas arī ar palīgdarbības vārdiem *tapt* (14), (15), reizēm arī *kļūt* un ciešamās kārtas tagadnes divdabi. Korpusā atrastajos izteikumos ar *kļūt* (16), (17) sastata izteicējā iekļautie divdabji ir adjektīvējušies, tāpēc šādas konstrukcijas būtu uzskatāmas par nominālām, ne verbālām. (Ivulāne 2015, 105; Lokmane 2012, 33) Detalizētāk par adjektīvāciju sk. tālāk rakstā pie statistiskā pasīva salikto laiku formu analīzes.

- (14) ...un tā ir pirmā reize Latvijas vēsturē, kad **ir tapis koordinēts...**
 (15) Man **ir tapis dots** un **tapis atņemts**.
 (16) Mani draugi **ir kļuvuši** apbrīnojami **iedvesmoti** un **darbotieskāri...**
 (17) Latvijas ekonomikas izaugsme **ir kļuvusi sabalansētāka...**

Tekstu korpusā ir atrasts 63 izteikumi īstenības izteiksmes daudzskaitļa saliktās tagadnes 3. personā gan vīriešu (18), (19), gan arī sieviešu dzimtē (20), (21), gan arī nolieguma formā (21).

- (18) ...dzīvnieki savā “darbā” **ir tikuši izbaidīti...**
 (19) ...šie dzērieni **ir tikuši daudzīnāti** tūkstošiem gadu.
 (20) ...ministriju vēlmes, kas **ir tikušas** budžeta grozījumos **apmierinātas**.
 (21) ...11 gadījumos sūdzības **nav tikušas izskatītas**.

Korpusā tika atrasti trīs izteikumi īstenības izteiksmes vienskaitļa saliktās pagātnes 3. personā (22), (23), (24); tie visi ir no periodikas.

- (22) ...**tika pieņemts** lēmums, kas **bija ticis vilcināts** gandrīz divas nedēļas...
 (23) ...**nespēja tikt galā** ar dzīves virpuli, kurā viņa pēkšņi **bija tikusi ierauta...**
 (24) Mājas priekša **bija tikusi pļauta...**

Izteikumā (22) redzams, ka vienā teikumā ir lietota ciešamās kārtas vienkāršo laiku forma (*tika pieņemts*), bet palīgteikumā – ciešamās kārtas salikto laiku forma (*bija ticis vilcināts*). Savukārt (23) izteikuma pirmajā daļā ir lietots darbības vārds *tikt* patstāvīgā funkcijā kopā ar adverbu *galā* un modālu darbības vārdu *nespēt*.

Trīs izteikumi tika fiksēti īstenības izteiksmes daudzskaitļa saliktās pagātnes 3. personā (25), (26) un (27); visi izteikumi ir no daiļliteratūras.

- (25) Zinājām, ka iepriekšējie kuģi **bija tikuši nogremdēti** un **liķi izskaloti** Kurzemes krastā...
 (26) Daudzi cilvēki **bija tikuši nopratināti...**
 (27) Visi kamīni **bija tikuši aizmūrēti** un tajos **iemontēti** elektriskie sildītāji...

(25) izteikumā vienā teikuma daļā ir lietota pasīva salikto laiku forma ar izteicējā iekļautiem palīgdarbības vārdiem *būt* un *tikt*, savukārt nākamajā teikuma daļā izteicējā ir lietots tikai divdabis *izskaloti*, domājams, izlaižot palīgdarbības vārdu (-s) *būt* un *tikt*. Tas pats attiecināms uz (27) izteikumu – pirmajā izteikuma daļā saliktajā izteicējā ir lietoti *bija tikuši aizmūrēti*, savukārt otrajā tikai ciešamās kārtas pagātnes divdabis *iemontēti*.

2.2. Darbības vārdu dinamiskā pasīva formas ar izlaistu palīgdarbības vārdu būt

Ciešamās kārtas salikto laiku formās, tāpat kā parasti ciešamās kārtas salikto laiku tagadnes 3. personas formās, saliktajā izteicējā ietilpstošais palīgdarbības vārds *būt* var tikt izlaists (MLLVG, 553; Kalme, Smiltņiece 2001, 224; Nītiņa 2001, 81), tāpēc korpusā tika meklētas arī pasīva salikto laiku formas ar saliktajā izteicēju izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*, lai aptvertu iespējami visus pasīva salikto laiku formu lietojumus. LVK2018 tika atrasti piemēri vienskaitļa saliktās tagadnes 3. personā vīriešu (26), (27), (28) un sieviešu dzimtē (29), (30).

(26) *Marja nojauta, ka te tikko **ticis runāts** par viņu...*

(27) *...ka pircējs, kurš kādreiz **ticis piemānīts**...*

(28) *...pēdējā desmitgadē **tikusi īstenota** izglītības reforma.*

(29) *Šī metode **tikusi izmantota** arī daudzu augu medikamentu izpētē.*

(30) *Vairākkārt **ticis arestēts**, diski **konfiscēti**, īpašnieks viņu tādās reizēs izpērk.*

Izteikumi ir arī atrasti daudzskaitļa saliktās tagadnes 3. personas abās dzimtēs (31), (32), (33).

(31) *...cilvēki, kas arī **tikuši** vai nu **apzagti**, vai nekaunīgi **aplaupti**.*

(32) *Rūķi bija domājuši, ka visi šie ļaundari **tikuši sagūstīti** vai **saspundēti** alās.*

(33) *Šādas ziņas **tikušas saņemtas** no trim lielām pilsētām...*

Gramatikās ir minēts, ka “ir gadījumi, kad nav skaidri nosakāms, kuras palīgdarbības vārda formas izteikumā trūkst. Nulles palīgdarbības vārds tad var radīt grūtības vienas izteiksmes formu norobežošanā no citas izteiksmes formām. Tā var nebūt šķīramas īstenības izteiksmes saliktās tagadnes vai pagātnes formas un atstāstījuma izteiksmes saliktās tagadnes formas...” (Kalnača 2013, 465). Gramatikās minēts arī aspekts, ka šādas konstrukcijas ar saliktajā izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu līdzinās atstāstījuma izteiksmes formai (MLLVG, 553), bet pašas atstāstījuma izteiksmes ciešamās kārtas formas lieto reti, turklāt atstāstījuma izteiksmes saliktās tagadnes formas bieži veido divdabis viens pats (MLLVG, 625). Aksels Holvūts, analizējot šādas konstrukcijas (34), secina, ka “viss teikums ir atstāstījuma izteiksmē, kas ļauj mums identificēt *ticis rauts* kā atstāstījuma izteiksmes formu” (Holvøet 2001, 118–121). Var piekrist, ka analizējamajās konstrukcijās saliktajā izteicējā lietotā palīgdarbības vārda *tikt* formas (*ticis, tikusi* u. tml.), kā arī to lietojums visā korpusā, piem., daiļliteratūrā (35), Saeimas stenogrammās (36) un pat normatīvajos aktos (37), norāda uz atstāstījuma izteiksmes formām.

- (34) *Tuomā nav driekstējis neviens rādīties, jo **ticis rauts** purviņā iekšā...*
(piemērs no Holvoet 2001, 120)
- (35) *Par mazāko nepaklausību **tikuši piekauti** līdz kroplumam.*
- (36) *Un ko darīt ar cilvēku, kurš (...), **ticis izsēdināts** no mašīnas?*
- (37) *...informācijas izsniegšanas līgums **ticis izbeigts**.*

Latviešu valodā atstāstījuma izteiksme tiek lietota, “atstāstot citas personas teikto bez pārliecības par teiktā patiesumu, resp., neuzņemoties atbildību par tekstā minētās darbības realitāti” (VPSV, 55). Tāpat izteikuma autors pats nav arī informācijas avots (Holvoet 2001, 112; Kalme, Smiltņiece 2001, 245; Kalnača 2013, 44; Nītiņa 2001, 79; Paegle 2003, 114, 155). Valodniece Dzintra Paegle norāda, ka “verbs atstāstījuma izteiksmē nepārprotami norāda dzirdētā patiesuma apšaubāmību, ja ziņas nav apstiprinātas drošos avotos. Atstāstījuma izteiksmi bieži izmanto žurnālisti, informējot par nedrošām ziņām” (Paegle 2003, 115). Domājams, ka šādu apgalvojumu var attiecināt arī uz pasīva konstrukcijām ar izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*, jo analizējamās konstrukcijas tiek pārsvarā lietotas dažādos periodikas rakstos (38), (39), žurnālistiem atspoguļojot notiekošo Latvijā un ārvalstīs, par ko paši nav pārliecināti.

- (38) *Uzbrucējs dzimis Alžīrijā, dzīvojis Marokā, un viņš **ticis apmācīts** no metnēs Dienvidlibānā.*
- (39) *Boldvins noliedz, ka viņš **ticis informēts** par cita mākslas darba pārdošanu.*

Tāpat analizējamie izteikumi bieži sastopami zinātniskajos tekstos, piem., pārstāstot citu veikumu pētāmajā jomā (40), (41).

- (40) *Parādījās uzskati, ka Marija ar visu savu ķermeni **tikusi uzņemta** debesīs...*
- (41) *...galvenokārt **tikuši saistīti** ar evidencialitātes analīzi dažādās pasaules valodās.*

Valodniecībā norāde uz cita teikto ir saistāma arī ar evidencialitāti – “semantisku kategoriju, kas apvieno valodas līdzekļus, kuros ietverta norāde uz informācijas avotu, kā arī izteikuma satura vērtējumu” (Kalnača 2013, 50; Kalviša 2016, 7). Latviešu valodā evidencialitātes galvenais gramatiskais marķētājs ir atstāstījuma izteiksme (Holvoet 2001, 80–105; Kalnača 2013, 500; Kalviša 2016, 8), arī izteicēja funkcijā lietoti divdabji ar izlaistu palīgdarbību (Muižniece et al. 1999, 128).

Korpuss dati apliecina, ka ciešamās kārtas salikto laiku konstrukcijas ar izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt* ir fiksētas biežāk par ciešamās kārtas konstrukcijām īstenības un atstāstījuma izteiksmē (sk. 2. tabulu). Tāpat

informācijas atspoguļošanai, par kuru izteikuma autors nav pārliecināts, parasti tiek izvēlētas konstrukcijas ar izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*, nevis atstāstījuma izteiksmes formas. Izteicējā iekļautā verba *tikt* formas norāda uz šādu izteikumu atstāstījuma izteiksmi, savukārt atstāstījuma izteiksme un izteicējā lietotais ciešamās kārtas divdabīs bez palīgdarbības vārda *būt* norāda uz analizējamo izteikumu evidenciālu nozīmi.

2. tabula. **Dinamiskā pasīva salikto laiku formu saliktās tagadnes 3. personas vienskaitļa un daudzskaitļa lietošanas biežums LVK2018**

	3 SG	3 PL	Kopā
Izteicējā lietots palīgdarbības vārds <i>ir</i>	135	63	198
Nulles palīgdarbības vārds izteicējā	335	160	495
Izteicējā lietots palīgdarbības vārds <i>esot</i>	7	2	9

2.3. **Darbības vārdu dinamiskā pasīva atstāstījuma un vēlējuma izteiksmes formas**

Lai analizētu, kādas un cik dinamiskā pasīva salikto laiku formas ir sastopamas ne tikai īstenības, bet arī citās izteiksmēs, LVK2018 tika meklētas arī dinamiskā pasīva atstāstījuma un vēlējuma izteiksmes formas.

Korpusā ir atrastas tikai septiņas dinamiskā pasīva salikto laiku atstāstījuma izteiksmes formas. Piecas no tām (42), (43), (44), (45) un (46) ir fiksētas vienskaitļa saliktajā tagadnē.

(42) *Jaunievēlētais deputāts **esot ticis arestēts** par narkotiku glabāšanu...*

(43) *...mobilo risinājumu uzņēmumu “Famoc”, kas **esot ticis izvēlēts** konkursā...*

(44) *Zīdāinis **neesot ticis atrasts**.*

(45) *...apgalvoja, ka par to iepriekš **neesot ticis informēts** neviens domes darbinieks...*

(46) *...pacels cenu, jo līdzšinējā **esot bijusi** vienkārši smieklīga un **neesot tikusi palielināta** vairākus gadus...*

Korpusā divi piemēri (47), (48) ir atrasti atstāstījuma izteiksmes daudzskaitļa saliktajā tagadnē.

(47) *...prezidenta vēlēšanām, kuras, pēc opozīcijas apgalvojuma, **esot tikušas manipulētas**.*

(48) *...grafiki, kuriem televīzija priekritisu, taču tie **neesot tikusi pildīti**.*

Piemēri ir arī atrasti nolieguma formā (44), (45), (46), (48). Visi izteikumi ir atrodami periodikā, izņemot viens – daiļliteratūrā.

Korpusā tika atrastas kopā septiņas pasīva salikto laiku vēlējuma izteiksmes formas – piecas no tām (49), (50), (51), (52), (53), (54) vienskaitļa saliktajā tagadnē.

(49) ...taču šāds lēmums **būtu ticis pieņemts...**

(50) ...ja kaut vienā viss **būtu ticis darīts** pareizi un tā, kā **noteikts...**

(51) ...Sikorskis **būtu ticis nogalināts** jau pirms lidmašīnas katastrofas.

(52) ...trimdas valdības vadītājs **būtu ticis noslepkavots** vēl pirms traģiskā...

(53) ...zeme – nelīdzena, it kā reiz **būtu tikusi izvagota**.

(54) ...ka lidmašīnas katastrofa **būtu tikusi** īši **sarīkota**.

Viens piemērs (55) ir atrasts pasīva salikto laiku atstāstījuma izteiksmes daudzskaitļa saliktajā tagadnē.

(55) ...obligāciju sērijām, attiecībā uz kurām šie grozījumi **būtu tikuši pieņemti**.

Izteikumi ir atrasti normatīvo aktu, Saeimas stenogrammu, daiļliteratūras un periodikas sadaļā. Noliegumā neviens izteikums atrasts netika.

Pasīva salikto laiku atstāstījuma un vēlējuma izteiksmē korpusā ir atrodamas vienskaitļa un daudzskaitļa saliktās tagadnes formas. Korpusa dati apliecina gramatikās rakstīto, proti, – ciešāmās kārtas atstāstījuma izteiksmes formas tiek lietotas reti.

Atstāstījuma un vēlējuma izteiksmes saliktās nākotnes formas korpusā atrastas netika, kaut tās ir iespējamās (sk. 1. tabulu).

2.4. Darbības vārdu dinamiskā pasīva vajadzības izteiksmes formas

Pasīva salikto laiku vajadzības izteiksmes formas tiek veidotas no trim palīgdarbības vārdiem kopā ar pagātnes pasīvo divdabi (sk. 1. tabulu). LVK2018 neviena pasīva salikto laiku vajadzības izteiksmes forma atrasta netika, tādējādi latviešu valodā pasīva salikto laiku vajadzības izteiksmes formas ir morfoloģiski iespējamās, bet ne praksē lietojamās, ko atzinušas arī pētnieces Kalnača un Lokmane, aplūkojot pasīva vajadzības izteiksmi (Kalnača, Lokmane 2015, 143).

Jāsecina, ka korpusā dinamiskā pasīva salikto laiku formas ir atrastas visos korpusa žanros – daiļliteratūrā, Saeimas stenogrammās, normatīvajos aktos, bet visvairāk periodikā un zinātniskajos tekstos. Lielākā daļa ciešāmās kārtas dinamiskā pasīva salikto laiku formu tika atrasts 3. personā (sk. 3. tabulu). Ciešāmās kārtas konstrukcijas parasti funkcionē teikumos ar neatklātu, nenosauktu darbības semantisko subjektu, bet ar minēto substantīvu verbam ir objekta attieksmes (Freimane 2008, 76). Tieši zinātniskā stila tekstiem un arī periodikai ir raksturīgs ciešāmās kārtas lietojums, jo tas ļauj izvairīties

no darītāja minēšanas, kaut zinātniskā stila tekstos darītājs var būt arī pats teksta autors (Valkovska 2016, 89–90). Tāpat šiem funkcionālajiem stiliem ir raksturīgs ciešamās kārtas salikto laiku formu lietojums ar saliktajā izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*, turklāt šādas konstrukcijas, kas atspoguļo informāciju, par kuru izteikuma autors nav pārliecināts, ir fiksētas biežāk nekā ciešamās kārtas konstrukcijas ar izteicējā lietotu palīgdarbības vārdu *būt* (*ir, esot*). Korpusa dati apliecina, ka ciešamās kārtas atstāstījuma izteiksmes salikto laiku formas lietotas reti (sk. 2. tabulu).

3. tabula. **LVK2018 fiksēto darbības vārdu dinamiskā un statiskā pasīva salikto laiku īstenības izteiksmes formu biežums**

	Dinamiskais pasīvs				Statiskais pasīvs		
	PRS	PST	FUT		PRS	PST	FUT
1 SG	2	–	–		2	–	–
2 SG	–	–	–		1	–	–
3 SG	135	3	–		142	–	–
1 PL	1	–	–		–	–	–
2 PL	–	–	–		–	–	–
3 PL	63	3	–		65	–	–

3. Statiskā pasīva salikto laiku formas

3.1. Darbības vārdu statiskā pasīva formas un adjektivācija

Statiskā pasīva salikto laiku formas, tāpat kā dinamiskā pasīva salikto laiku formas, tika meklētas LVK2018 visās izteiksmēs, laikos, personās, dzimtēs un skaitļos (sk. 1. tabulas sleju Statiskais pasīvs). Analizējot statiskā pasīva formas, nereti tika konstatēts, ka saliktajā izteicējā ietilpstošais ciešamās kārtas pagātnes divdabībs ir adjektīvējies, tāpēc šādas konstrukcijas (56), (57), (58), (59) ir uzskatāmas par nominālām, ne verbālām (Ivulāne 2015, 105; Lokmane 2012, 33; Lokmane 2013, 719).

(56) *Znaroks nav bijis apmierināts, ka tiek filmēts.*

(57) *Vienmēr esmu bijis pārliecināts par to, ko daru...*

(58) *Es, izrādās, esmu bijis izredzēts.*

(59) *...ka, atklājot Petrovu, esot bijis satriekts.*

“Latviešu valodniecībā nav definēti objektīvi kritēriji, kā noteikt adjektīvēšanās pakāpi vai šķirt adjektīvījumus (adjektīvētos divdabjus) no adjektīviskajiem divdabjiem” (Nītiņa 2013, 382), tomēr “samērā droši par

divdabju pilnīgu pāriešanu adjektīvos jeb adjektivāciju var runāt gadījumos, kad divdabji, attālinoties no pārējām verba formām, iegūst semantisku pastāvību [...], tādējādi zaudējot sakaru ar attiecīgo darbības vārdu un tā semantiku. Taču tas parasti ir īsti nosakāms, tikai analizējot atsevišķi katru konkrētu atributīvo divdabji vai tā lietošanas kontekstu” (Nītiņa 2013, 371). Parasti valodniecības avotos tiek runāts par adjektīvātiem divdabjiem atributīvā funkcijā (sk. iepriekšējos citātus), tomēr tas pats ir attiecināms uz adjektīvātiem divdabjiem predikatīvā funkcijā. Tādējādi katrs korpusā atrastais izteikums tika analizēts atsevišķi. Konstatējot izteikumu ar nominālu izteicēju, adjektīvātais divdabjis tika pārbaudīts vārdnīcās, vai tajās tas ir norādīts kā īpašības vārds, jo “vārdnīcās šādi divdabji nereti doti atsevišķā šķirklī un tādējādi atzīti par patstāvīgiem vārdiem ar savu nozīmi un vārdformu sistēmu” (Nītiņa 2013, 568). Bez iepriekšminētā katrs izteikums tika pārbaudīts, vai to var pārveidot darāmajā kārtā (60a) un vai var aizstāt vārdformu *bijis* ar vārdformu *ticis* (60b), paturot to pašu nozīmi. Ja tas ir iespējams, tad izteikums ir ar verbālu izteicēju (60), bet, ja ne, – ar nominālu izteicēju (57).

(60) ...izgudrojums **ir bijis demonstrēts**.

(60a) ...izgudrojumu demonstrēja.

(60b) ...izgudrojums ir ticis demonstrēts.

(57) Vienmēr **esmu bijis pārliecināts** par to, ko daru.

(57a) Vienmēr mani pārliecināja par to, ko daru.

(57b) Vienmēr esmu ticis pārliecināts par to, ko daru.

Arī Baiba Ivulāne ir minējusi līdzīgus šādu konstrukciju nošķiršanas kritērijus: “...formās, kas veidotas ar palīgdarbības vārdu *būt* un *tikt*, būtiskāka ir darbība, bet formās, kas veidotas tikai ar *būt*, uzsvērts rezultāts un tās vairāk līdzinās nominālām konstrukcijām. Ciešamās kārtas formas ar *būt* no tādām pašām nominālām konstrukcijām var šķirt atkarībā no tā, vai to veidošanā var piedalīties palīgdarbības vārds *tikt*. Ja formā ir *tikt* nullforma, tā var tikt iekļauta attiecīgā darbības vārda paradigmā, bet, ja *tikt* lietojums tajā nav iespējams, tā atzīstama par nominālu konstrukciju” (Ivulāne 2015, 106). Tomēr jāpiebilst, ka, analizējot korpusa datus, ne visi gadījumi ir viennozīmīgi (61), (62), “jo ne vienmēr ir skaidri nosakāms, kurā brīdī divdabi var sākt uzskatīt par nomenu” (Ivulāne 2015, 81).

(61) ...var novest pie tādiem iznākumiem, kas **nav bijuši ne gaidīti, ne gribēti**.

(62) ...viņš **esot bijis tik ļoti sajūsmināts**, ka apsolījis viņam visu dzīvi maksāt...

Gaidīti, gribēti un sajūsmināts varētu tikt traktēti gan kā divdabji (viņus negaidīja, negribēja, viņu sajūsmināja), gan arī kā adjektivizēti divdabji *gaidīts, gribēts, sajūsmināts*. Rakstā šādi izteikumi tika analizēti kā pasīva konstrukcijas.

3.2. Darbības vārdu statistiskā pasīva īstenības izteiksmes formas

Analizējot korpusa datus, tika konstatēts, ka tajā ir atrodamas īstenības izteiksmes vienskaitļa saliktās tagadnes 1. un 2. personas formas un īstenības izteiksmes vienskaitļa un daudzskaitļa saliktās tagadnes un pagātnes 3. personas formas. Visas pārējās morfoloģiski iespējamās statistiskā pasīva salikto laiku formas korpusā atrastas netika.

Korpusā tika fiksēti divi izteikumi īstenības izteiksmes 1. personas vienskaitlī (63), (64) un viens izteikums 2. personas vienskaitlī (65). Visi izteikumi ir no periodikas.

(63) *Ar mūziku apzināti vai neapzināti **esmu bijis saistīts** visu savu dzīvi.*

(64) *...pats **esmu bijis spiests**, strādājot par galveno režisoru, kompromisus pielaut.*

(65) *Ja ar vienu partneri **esi bijusi saistīta** ilgāk par trim mēnešiem...*

Analizējot statistiskā pasīva salikto laiku formas, bieži ir sastopami izteikumi (64) ar izteicējā *būt + spiests* + sekundāri predikatīvo komponentu.

Korpusā tika konstatēts 142 statistiskā pasīva salikto laiku formas īstenības izteiksmes vienskaitļa saliktās tagadnes 3. personā; tās fiksētas gan vīriešu (66), (67), gan arī sieviešu dzimtē (68), (69), gan arī abās dzimtēs nolieguma formā (67), (70).

(66) *...agrākais pieteikums **ir bijis publicēts**.*

(67) *Ja viņš **nav bijis apdrošināts** vai nav strādājis šajā valstī...*

(68) *Ķīna arī arvien **ir bijusi okupēta**...*

(69) *Mana omīte **ir bijusi represēta**.*

(70) *...kam zeme nekad **nav bijusi piešķirta** pastāvīgā lietošanā...*

Latviešu valodā, līdzīgi kā lielākajā daļā valodu, ciešamās kārtas teikumos darītājs neparādās, jo tas nav zināms vai arī nav svarīgs – svarīgāka ir procesa izpausme (Givon 2001, 126; Kalnača 2013, 503; Valkovska 2016, 89). Tomēr arī latviešu valodā darītājs ciešamās kārtas teikumos ir iespējams (parasti statistiskā pasīva formās) (Kalnača 2013, 503). Tradicionāli latviešu valodniecībā šie izteikumi tiek uzskatīti par ciešamās kārtas konstrukcijām ar darītāju ģenitīvā (Kalnača 2013, 503; Nītiņa 2001, 81), kaut pastāv arī uzskati, ka šādi izteikumi būtu klasificējami par darītāja konstrukcijām, ne ciešamo kārtu (Holvoet 2001, 166–171). Analizējot statistiskā pasīva salikto laiku formas, tika atrasti izteikumi ciešamajā kārtā ar darītāju (71), (72).

(71) *Vēl jo vairāk, ja vecis kāreiz ir bijis tautas izcili mīlēts un godāts...*

(72) *...Anrijs Matīss ir bijis “Vienotības” izvirzīts.*

Latviešu valodā noteiktā apkaimē desemantizējoties saitiņas funkcijā var būt vairāki arī patstāvīgi lietojami darbības vārdi. Tie ir vārdi ar pazīmes piemītības nozīmi (kā saitiņai *būt*) (Lokmane 2013, 719). Korpusa datos tika atrasti piemēri ar verbu *palikt* palīgvārda funkcijā (73), (74).

(73) *Tas (Ausmas kundzes dārzs) Alojā nav palicis nepamanīts...*

(74) *...un līdz pat šim brīdim ir palikusi laicīgās zinātnes nepamanīta.*

Aksels Holvūts šādas konstrukcijas (74) ar darītāju ģenitīvā un desemantizējusos verbu saitiņas funkcijā min kā vēl vienu argumentu to nesaistīšanai ar ciešamo kārtu, jo gramatizēties var tikai saitiņa, ne palīgdarbības vārds (Holvoet 2001, 173). Valodas materiāls arī apliecina, ka pasīva konstrukcijas, kurās patstāvīgas nozīmes verbs ir lietots palīgverba funkcijā, turklāt ar darītāju ģenitīvā, ir plaši sastopamas (73), (74).

Analizējamajām statistiskā pasīva konstrukcijām ir raksturīgi salikti izteicēji, kuros var ietilpt, piemēram, īpašības vārds un divdabīs (75).

(75) *...lēmums par atbalsta programmas ieviešanu ir bijis pareizs un ilgi gaidīts.*

Korpusā tika konstatēts 65 pasīva salikto laiku īstenības izteiksmes daudzskaitļa saliktās tagadnes 3. personas formas vīriešu (76) un sievietes dzimtē (77). Tāpat arī ir atrasts daudz piemēru abu dzimšu nolieguma formā (78), (79).

(76) *...pat ar tiem līdzekļiem, kas tai ir bijuši atvēlēti...*

(77) *Arī senās apdzīvotās vietas vienmēr ir bijušas izvietotas pietiekami tālu...*

(78) *...priekšmetus, kuri līdz šim nav bijuši izmantoti...*

(79) *Nevienā brīdī nav bijušas definētas konkrētas funkcijas un pārvaldes pienākumi.*

Korpusā tika atrasts viens izteikums īstenības izteiksmes vienskaitļa saliktās pagātnes 3. personā (80); izteikums ir atrasts zinātniskā stila tekstos.

(80) *...un sīkaks datējums līdz šī darba tapšanai bija palicis nenoskaidrots.*

3.3. Darbības vārdu statistiskā pasīva formas ar izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*

Statiskā pasīva salikto laiku formām, tāpat kā dinamiskā pasīva salikto laiku formām, saliktajā izteicējā var tikt izlaists palīgdarbības vārds *būt*. LVK2018 tika atrasti izteikumi saliktās tagadnes 3. personas vīriešu (81), (82), (83) un sieviešu dzimtē (84).

(81) *Nomainītais nazis **bijis nopirkts** tuvējā veikalā.*

(82) *Vīrietis līdz šim septiņas reizes **bijis tiesāts**.*

(83) *...M. Narica vairākas reizes **izcietis** represijas un četras reizes **bijis arestēts**.*

(84) *Vēlāk uzzināju, ka viņas vecmāmiņa **bijusi izsūtīta**.*

Tāpat ir fiksēts daudz piemēru ar saliktajā izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt* daudzskaitļa abās dzimtēs (85), (86), (87).

(85) *Gribējis vecākiem nopirkt, bet tolaik veikalos visi ģeneratori **bijuši izpirkti**.*

(86) *Taču Kalvenes pusē ceļi tikai dažviet **bijuši aizputināti**...*

(87) *...sākotnēji **bijušas piešķirtas** tikai 30 budžeta vietas.*

Analizējamās statistikā pasīva salikto laiku formu konstrukcijas tiek lietotas līdzīgi kā dinamiskā pasīva salikto laiku formu konstrukcijas ar izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt* (sk. sīkāku analīzi par šādām konstrukcijām un to lietojumu raksta 2.2. nodaļā), proti, tās tiek lietotas visos korpusa žanros informācijas atspoguļošanai, par kuru izteikuma autors nav pārliecināts. Arī statistiskā pasīva konstrukcijas ar izteicējā izlaistu *būt* tiek lietotas biežāk nekā ciešāmās kārtas īstenības izteiksmes un atstāstījuma izteiksmes formas (sk. rakstā tālāk par statistiskā pasīva atstāstījuma izteiksmes formu lietojumu) (sk. 4. tabulu).

4. tabula. **Statiskā pasīva salikto laiku formu vienskaitļa un daudzskaitļa saliktās tagadnes 3. personas lietošanas biežums LVK2018**

	3 SG	3 PL	Kopā
Izteicējā lietots palīgdarbības vārds <i>būt</i>	142	65	207
Nulles palīgdarbības vārds izteicējā	255	123	378
Izteicējā lietots palīgdarbības vārds <i>esot</i>	17	3	20

3.4. Darbības vārdu statistiskā pasīva atstāstījuma un vēlējuma izteiksmes formas

Lai analizētu, kādas un cik statistiskā pasīva salikto laiku formas ir sastopamas ne tikai īstenības, bet arī citās izteiksmēs, LVK2018 tika meklētas arī statistiskā pasīva atstāstījuma un vēlējuma izteiksmes formas. Tika konstatēts, ka korpusā ir atrodamas atstāstījuma izteiksmes vienskaitļa un daudzskaitļa saliktās tagadnes formas un vēlējuma izteiksmes vienskaitļa saliktās tagadnes formas. Izteikumi ir fiksēti daiļliteratūras un periodikas tekstos.

Korpusā ir fiksētas septiņpadsmit statistiskā pasīva salikto laiku atstāstījuma izteiksmes formas vienskaitļa saliktajā tagadnē gan vīriešu (88), (89), gan arī sieviešu dzimtē (90), (91).

(88) *It kā aktieris **esot bijis** smagi **piekauts**...*

(89) *Spridzeklis **esot bijis** daļēji **ierakts** zemē un **apklāts** ar atkritumiem...*

(90) *Meitene **esot bijusi atstāta** bez pieaugušo uzraudzības...*

(91) *Virtuves iekārta jau **esot bijusi iebūvēta**, arī sadzīves tehnika **sarūpēta** saskaņā ar dzīvokļa saimnieces vēlmēm.*

Tāpat ir atrasti izteikumi nolieguma formā (92), (93).

(92) *Iesniegumā ir jānorāda visi trīs parametri, kas acīmredzot **neesot bijis izdarīts**.*

(93) *...norāda, ka pārbaude "Annelē" **neesot bijusi** iepriekš **pieteikta**.*

Korpusā tika atrasti arī trīs piemēri pasīva salikto laiku atstāstījuma izteiksmes daudzskaitļa saliktajā tagadnē (94).

(94) *...turklāt tās [dārglietas] **neesot bijušas apdrošinātas**...*

Korpusā tika atrastas astoņas pasīva salikto laiku vēlējuma izteiksmes vienskaitļa saliktās tagadnes formas (95), (96) un divas daudzskaitļa saliktās tagadnes formas (97).

(95) *...un **būtu bijis pavēlēts** sabumbot pilsētu drusku druskās...*

(96) *Lai gan Sergets noliedza, ka **būtu bijis iesaistīts** šajā projektā...*

(97) *...Krievzemē daudzi varoņdarbi **būtu palikuši nedarīti**.*

Pasīva salikto laiku atstāstījuma un vēlējuma izteiksmē korpusā ir atrodamas vienskaitļa un daudzskaitļa saliktās tagadnes formas. Lai atspoguļotu informāciju, par kuru izteikuma autors nav pārliecināts, arī statistiskā pasīva formas ar saliktajā izteicējā lietotu verba formu *esot* tiek lietotas daudz retāk

par pasīva salikto laiku formām ar izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*. Atstāstījuma un vēlējuma izteiksmes saliktās nākotnes formas korpusā atrastas netika, kaut tās ir iespējamās.

3.5. Darbības vārdu statistiskā pasīva vajadzības izteiksmes formas

Statiskā pasīva vajadzības izteiksmes formas, tāpat kā dinamiskā pasīva vajadzības izteiksmes formas, korpusā atrastas netika, kaut ir iespējamās (sk. 1. tabulu).

Par statistiskā pasīva salikto laiku formu lietojumu ir izsakāmi līdzīgi secinājumi kā par dinamiskā pasīva salikto laiku formu lietojumu (sk. rakstā iepriekš), proti, statistiskā pasīva salikto laiku formas pārsvarā ir atrastas 3. personas saliktajā tagadnē visos korpusa žanros, bet jo īpaši periodikā un zinātniskajos tekstos. Ja salīdzina 3. tabulas statistiskā un dinamiskā pasīva datus, var secināt, ka analizējamo formu izplatība gan dinamiskajā, gan statistiskajā pasīvā ir gandrīz vienāda. Arī statistiskā pasīva ciešamās kārtas salikto laiku atstāstījuma izteiksmes formas tiek lietotas reti (sk. 3. tabulu).

Secinājumi

- Latviešu valodā ir morfoloģiski iespējama pilna ciešamās kārtas salikto laiku formu paradigma, tomēr tā visa lietota netiek. Dinamiskā un statistiskā pasīva salikto laiku formas ir pārsvarā fiksētas īstenības izteiksmes vienskaitļa un daudzskaitļa saliktās tagadnes 3. personā visos korpusa žanros, bet jo īpaši periodikā un zinātniskajos tekstos. Tieši zinātniskajiem tekstiem un periodikai ir raksturīgs ciešamās kārtas lietojums, kas ļauj izvairīties no darītāja nosaukšanas.
- Korpusā visbiežāk sastopamas ir ciešamās kārtas salikto laiku formas ar 3. personā izteicējā izlaistu palīgdarbības *būt*. Šādas konstrukcijas tiek lietotas visos korpusa žanros, lai atspoguļotu informāciju, par kuru izteikuma autors nav pārliecināts. Tām, tāpat kā ciešamās kārtas salikto laiku atstāstījuma izteiksmes formām, piemīt evidenciāla nozīme.
- Ciešamās kārtas salikto laiku atstāstījuma izteiksmes formas tiek lietotas daudz retāk par ciešamās kārtas salikto laiku formām ar izteicējā izlaistu palīgdarbības vārdu *būt*.
- Ciešamās kārtas formas ar izteicējā iekļautiem trim palīgdarbības vārdiem + ciešamās kārtas pagātnes divdabi gan LVK2018, gan arī runas datos atrastas netika, izņemot vienu netipisku piemēru runas korpusā.
- Runas datos ciešamās kārtas salikto laiku formas nav plaši izplatītas, bet tas, iespējams, ir atkarīgs no tekstu žanriem, kas iekļauti runas datos. Runas korpusā nav zinātnisku tekstu un arī, domājams, ziņu runātie dati atšķiras no ziņu portālos iekļautajiem rakstiem, kur pasīva salikto laiku formas ir bieži sastopamas.

- Nereti statiskā pasīva konstrukcijās izteicējā iekļautais ciešamās kārtas pagātnes divdabīs ir adjektīvīvajies, tāpēc šādas konstrukcijas ir uzskatāmas par nominālām, ne verbālām.

SAĪSINĀJUMI UN APZĪMĒJUMI

1, 2, 3 – persona.

FUT – nākotne.

PL – daudzskaitlis.

PRS – tagadne.

PST – pagātne.

SG – vienskaitlis.

AVOTI

LVK2018 – *Līdzsvarotais latviešu valodas tekstu korpuss*, www.korpuss.lv.

LaRKO – *Latviešu valodas runas korpuss*, www.korpuss.lv.

Latviešu valodas runas atpazīšanas korpuss, publiski nav pieejams.

LITERATŪRA

Freimane, Inta 2008, *Trešā persona latviešu verbu sistēmā*, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Givon, Talmy 2001, *Syntax 2*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.

Holvoet, Axel 2001, *Studies in the Latvian verb*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Ivulāne, Baiba 2015, *Palīgozīmē lietotu darbības vārdu sistēma latviešu valodā*, Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu sinhroniskās valodniecības apakšnozarē, LU Baltu valodu katedra.

Kalme, Vilma, Gunta Smiltneiece 2001, *Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija*, Liepāja: LiePa.

Kalnača, Andra 2013, Darbības vārds (verbs), in Daina Nītiņa, Juris Grigorjevs (red.), *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–564.

Kalnača, Andra, Ilze Lokmane 2015, The passive forms of the Latvian debitive and their distribution. Contribution to Morphology and Syntax, in Stephan Kessler, Artūras Judžentis (eds.), *Proceedings of the Fourth Greifswald University Conference on Baltic Languages*, Berlin: Logos Verlag, 131–147.

Kalviša, Liene 2016, *Evidencialitāte latviešu valodā*, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Levāne-Petrova, Kristīne 2012, Līdzsvarots mūsdienu latviešu valodas tekstu korpus un tā tekstu atlasē kritēriji, *Baltistica* 8 priedas, 89–98.

Levāne-Petrova, Kristīne 2019, “Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpus”, tā nozīme gramatikas pētījumos, in Andra Kalnača (red.), *Valoda: nozīme un forma 10: Latvijas gramatiskā doma gadsimta gaitā*, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Lokmane, Ilze 2012, Saitiņas primārajā un sekundārajā predikācijā, in Andra Kalnača, Ilze Lokmane (red.), *Valoda: nozīme un forma 2: Gramatizēšanās un leksikalizēšanās latviešu valodas sistēmā*, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 32–38.

Lokmane, Ilze 2013, Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizācija, in Daina Nītiņa, Juris Grigorjevs (red.), *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 710–766.

MLLVG – Antonija Ahero (red.), *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika 1: Fonētika un morfoloģija*, Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.

Muižniece, Liena, Helle Metslang, Karl Pajusalu 1999, Past participle finitization in Estonian and Latvian, in Mati Ereht (ed.), *Estonian: Typology Studies 3 (= Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu)*, Tartu: University of Tartu, 128–155.

Nītiņa, Daina 2001, *Latviešu valodas morfoloģija (konspektīvs lokāmo vārdšķiru apskats)*, Rīga: Rīgas Tehniskā universitāte.

Nītiņa, Daina 2013, Īpašības vārds (adjektīvs) un adjektīvisks divdabis, in Daina Nītiņa, Juris Grigorjevs (red.), *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 370–412.

Nītiņa, Daina 2013, Divdabis (participis), in Daina Nītiņa, Juris Grigorjevs (red.), *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 564–595.

Paegle, Dzintra 2003, *Latviešu literārās valodas morfoloģija 1*, Rīga: Zinātne.

Paikens, Pēteris 2007, Lexicon-based morphological analysis of Latvian language, in František Čermak, Rūta Marcinkevičienė, Erika Rimkutė, Jolanta Zabarskaitė (eds.), *The Third Baltic Conference on Human Language Technologies: Proceedings, October 4–5, 2007, Kaunas, Lithuania*, Vilnius: Vytautas Magnus University, Institute of the Lithuanian Language, 235–240.

Paikens, Pēteris, Laura Rituma, Lauma Pretkalniņa 2013, Morphological analysis with limited resources: Latvian example, in Stephan Oepen, Kristin Hagen, Janne Bondi Johannessen (eds.), *Proceedings of the 19th Nordic Conference of Computational Linguistics (NODALIDA 2013), May 22–24, 2013, Oslo, Norway*, Linköping: Linköping University Electronic Press, 267–277.

Paikens, Pēteris 2016, Deep neural learning approaches for Latvian morphological tagging, in Inguna Skadiņa, Roberts Rozis (eds.), *Human Language Technologies – The Baltic Perspective: Proceedings of the Seventh International Conference (Baltic HLT 2016) (= Frontiers in Artificial Intelligence and Applications)*, Amsterdam: IOS Press, 136–143.

Pinnis, Mārcis, Ilze Auziņa, Kārlis Goba 2014, Designing the Latvian Speech Recognition Corpus, in Nicoletta Calzolari, Khalid Choukri, Thierry Declerck, Hrafn Loftsson, Bente Maegaard, Joseph Mariani, Asuncion Moreno, Jan Odijk, Stelios Piperidis (eds.), *Proceedings of 9th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'14)*, 1547–1553.

Valkovska, Baiba 2016, *Vārdu secības komunikatīvais aspekts mūsdienu latviešu valodā*, Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu sinhroniskās valodniecības apakšnozarē, LU Baltu valodu katedra, 2016.

VPSV – *Valodniecības terminu skaidrojošā vārdnīca*, Rīga: Valsts valodas aģentūra, 2007.

Kristīne LEVĀNE-PETROVA
Latvijas Universitātes
Matemātikas un informātikas institūts
Raiņa bulvāris 29
LV-1050 Rīga
Latvia
[kristine.levane-petrova@lumii.lv]